ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

УЧАСНИКІВ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ВІДНОВЛЕННЯ, ОХОРОНА Й ЗБЕРЕЖЕННЯ РОСЛИННОГО СВІТУ ЛІСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТЕХНОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА ЗМІН КЛІМАТУ»

(15-16 жовтня 2019 року)

Київ - 2019

УДК 581.5:581.9

ШЛЯХИ ВТОРГНЕННЯ ДЕРЕВНИХ ЕКЗОТІВ ДО РОСЛИННОГО ПОКРИВУ В УКРАЇНІ

***Р.І. Бурда**, доктор біологічних наук*
Державна установа «Інститут еволюційної екології НАН України» (м. Київ)

Трансформація рослинного покриву під антропогенним впливом відбувається за трьома системами структурних змін: збіднення генофонду, скорочення і зникнення біотопів та біологічно-антропогені міграції. У рамках Конвенції ООН Про збереження біологічного різноманіття визнаються 6 категорій шляхів вторгнення інвазійних чужорідних видів [1]. Вони такі: 1) вторгнення безпосередньо в природу, 2) «втікачі з культури» – вивільнення з-під умов культивування, 3) забруднений матеріал при транспортуванні, 4) векторне перенесення або «пасажир без квитка», 5) «коридор» та 6) самостійне розсіювання діаспор разом з такими само, занесеними шляхами 1-5 категорій. При оцінці загроз проникнення чи перенесення неаборигенних деревних видів треба брати до уваги усю різноманітність шляхів. Йдеться про перехід від якісних до кількісних оцінок ролі шляхів на основі інформаційних баз даних [2].

У спонтанній флорі України виявлені 182 неаборигенні деревні види. Серед них повністю натуралізувалися 71 вид (20 інвазійні, 29 потенційно інвазійні, 22 натуралізувалися, але схильності до інвазій не проявляють). Для 111 видів триває процес натуралізації: вторгнення, виживання, адаптація репродуктивної сфери, формування місцевих популяцій.

Оцінювати шляхи вторгнення деревних неаборигенних видів справа не проста. Перша і друга категорії шляхів тісно пов’язані: види, вийшовши поза межі центру інтродукції, з часом можуть потрапити до природних або близьких до них угруповань. В Україні понад 50 офіційних центрів первинної інтродукції рослин, об’єднаних Радою ботанічних садів і дендропарків. Першими були створені наприкінці 18 століття натепер Національний дендропарк НАН України «Софіївка» та Державний дендропарк НАН України «Олександрія», Нікітський ботанічний сад і Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна Національного університету ім. Тараса Шевченка – на початку, а Ботанічний сад Одеського університету ім. І.І. Мечникова та дендропарк біосферного заповідника «Асканія-Нова» – у другій половині 19 століття. Усі вони мають колекційні фонди деревних екзотів понад, або близько 1000 видів,

а «Софіївка» – 2400 видів. Така тривалість інтродукційних випробувань та видове багатство колекцій дають підставу для припущення про ці центри як реальний шлях вторгнення деревних видів. При ретельному огляді літератури було виявлено 23 деревних види, які розсіялися з колекцій і експозицій на інші ділянки в межах окремого інтродукційного центру. Про деревні екзоти «біженці з культури» з ботанічних садів і проникнення до природних угруповань достеменно відомо лише два випадки. Йдеться про факт вторгнення *Bupleurum fruticosum* L. і *Fraxinus ornus* L. у межі природного заповідника «Мис Мартьян», прилеглого до Нікітського ботанічного саду, у якому обидва види давно натуралізувались. Набагато більший ризик потрапляння екзотів до природних угруповань з меліоративних деревних насаджень, при оптимізації ландшафту, флори і фауни, протиерозійному чи захисному лісорозведенні тощо. Шляхами 1 чи 2 в природу потрапили інвазійні чужорідні деревні види: *Acer negundo* L., *Amorpha fruticosa* L., *Elaeagnus angustifolia* L., *E. rhamnoides* (L.) A. Nelson, *Morus alba* L., *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch., *P. vitacea* Knerr) Hitchc., *Prunus cerasus* L., *P. serotina* Ehrh., *P. virginiana* L., *Robinia pseudoacacia* L. Найнеймовірнішою знахідкою є поява *Ficus carica* L. (природний ареал від 35^0 пн. ш. до 35^0 пд. ш.) у розщелині під стіною багатоповерхової споруди на одному з ринків м. Києва. Вочевидь, укорінення виявлених декількох особин пов'язано зі жвавою торгівлею фігами інжиру як делікатесом. Протягом вегетаційного періоду 2019 р. однорічні пагони *F. carica* тричі були зрізані і відновилися; минулорічні особини не відросли, але не випали.

Знівелювати проникнення деревних видів, необхідно, вочевидь, превентивно заблокувавши шляхи їх вторгнення. Ця розвідка важлива для інтродукційних центрів, природоохоронних, комунальних служб, державного карантину; розробки системи превентивних, радикальних (викорінювання, добір асортименту видів, не схильних до інвазії), стримувальних і пом'якшувальних заходів через відновлення природних угруповань; вони необхідні для річних Планів дій до «Національної стратегії щодо поводження з інвазійними чужорідними видами флори і фауни в Україні на період до 2030 року», яка наразі в процесі громадського обговорення.

Список використаних джерел

1. Convention on Biological Diversity (CBD). 2014. Pathways of introduction of invasive alien species, their prioritization and management. UNEP/CBD/SBSTTA/18/9/Add.1.

2. Essl F., Bacher S., Blackburn T.M. et al. Crossing Frontiers in Tackling Pathways of Biological Invasions. *BioScience*, 2015. Vol. 65, No. 8. P. 769–782. http://doi.org/10.1093/biosci/biv082